

Rikos ja Kuntoutus- Vankeusrangaistuksen oikeutus ja tavoitteet Suomessa

Jukka-Pekka Kasvinen

2023 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Rikos ja Kuntoutus - Vankeusrangaistuksen oikeutus ja tavoitteet Suomessa

Jukka-Pekka Kasvinen
Liiketaloustradenomi
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2023

Laurea-ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Oikeustradenomi (AMK)

Tiivistelmä

Jukka-Pekka Kasvinen

Rikos ja Kuntoutus - Vankeusrangaistuksen oikeuttaminen ja tavoitteet Suomessa

Vuosi 2023 Sivumäärä 30

Opinnäytetyössä on tarkoituksena tutkia perusteita, joilla kehittynyt oikeusvaltio antaa itselleen oikeutuksen viedä vapauden kansalaisiltaan. Opinnäytetyössä tutkitaan kansainvälisessä ja kansallisessa lainsäädännössä vankeudelle asetettuja tavoitteita ja näiden tavoitteiden toteuttamistapoja suomalaisessa vankilajärjestelmässä.

Opinnäytetyössä tutkitaan suomalaisen vankeinhoitojärjestelmän muutosta viime vuosikymmeninä lainsäädännön näkökulmasta. Opinnäytetyössä myös keskitytään hallitun, asteittaisen vapautumisen periaatteisiin ja tähän liittyvään vankeuden jälkeiseen valvontaan keinona uusintarikollisuuden vähentämiseksi.

Tavoitteena on tarkastella niitä haittoja ja hyötyjä, joita suljettu vankeusrangaistus ja siihen liittyvät kuntouttavat toimenpiteet tuottavat niin tuomitun kannalta, kuin myös yhteiskunnan kannalta.

Asiasanat: Vankila, kuntoutus, prisonisaatio

Jukka-Pekka Kasvinen

Crime and Rehabilitation - Justification and Goals of imprisonment in Finland.

Year 2023

Pages

30

The purpose of the thesis is to investigate the grounds by which a developed rule of law gives itself the right to take away the freedom of its citizens. The thesis examines the goals set for imprisonment in international and national legislation and the methods of implementing these goals in the Finnish prison system.

The thesis examines the changes in the Finnish prison system in recent decades from the perspective of legislation.

The thesis also focuses on the principles of controlled, gradual release and related post-prison supervision to reduce recidivism.

The goal is to examine the disadvantages and benefits that closed prison sentences and related rehabilitative measures produce both from the point of view of the convicted person and also from the point of view of society.

Keywords: Prison, rehabilitation, prisonization

Sisällys

1	Johdanto.....	9
1.1	Opinnäytetyön tavoitteet	9
1.2	Käytetyt metodit	9
1.3	Aiheen rajaus	9
2	Rikosseuraamuslaitos	10
3	Suomen rikoslaki ja rangaistuslajit	11
4	Vankeusrangaistuksen oikeutuksesta	12
5	Erlaisia rangaistusteorioita.....	13
5.1	Sovitusteoriat	14
5.2	Hyötyteoriat	14
6	Vankeusrangaistusta säätelevä kansainvälinen lainsäädäntö	15
6.1	Vankeusrangaistusta säätelevä Euroopan unionin lainsäädäntö	16
7	Suljettu vankeusrangaistus Suomessa	17
7.1	Vuoden 1975 vapausrangaistusten täytäntöönpanon uudistus	18
7.2	Vankeuslaki	18
7.3	Arviointikeskukset ja rangaistusajan suunnitelma.....	20
8	Vankipopulaation rakenne	20
9	Rikollisen identiteetin kehittyminen vuorovaikutuksessa vankiyhteisön kanssa.....	21
9.1	Kriminogeeniset tekijät	22
9.2	Leimaaminen ja leimautuminen	23
10	Viranomaisen edustajien vuorovaikutus vankien kanssa vankeuden aikana.....	25
10.1	Kuntouttavat toimenpiteet ja toimintaohjelmat	26
11	Vankeudesta vapautuminen.....	27
11.1	Ehdonalainen vapauttaminen.....	28
11.2	Valvottu koevapaus	30
11.3	Elinkautisvankien ehdonalainen vapautuminen	32
12	Johtopäätökset ja pohdinta.....	33

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä käsitellään ankarinta seuraamusta, jonka Suomen nykyinen oikeusjärjestelmä voi ihmiselle langettaa: ehdotonta vankeusrangaistusta. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu menettää vapautensa ja joutuu tiukan valvonnan sekä kontrollin kohteeksi rangaistuksensa ajaksi.

Näin ankara ja pitkälle menevä puuttuminen ihmisen perusoikeuksiin valtiovallan toimesta, vaatii luonnollisesti vahvoja perusteita. Tässä opinnäytetyössä pureudutaan niin vankilajärjestelmän oikeuttamiseen kuin myös sille asetettuihin tavoitteisiin.

1.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella suljetussa vankeuslaitoksessa suoritettua vankeusrangaistusta Suomessa ja tarkastella kuntouttavan toiminnan muotoja vankeuden aikana ja siitä vapautumisen jälkeen. Pyrkimyksenä on koota yhteen niitä keinoja, käytäntöjä ja toimenpiteitä, joilla pyritään ehkäisemään vankeusrangaistuksen jälkeistä uusintarikollisuutta.

Opinnäytetyössä pyritään tutkimaan, miten vankeusrangaistusta on perusteltu ja mitä tavoitteita sille on asetettu. Tavoitteena on myös tuoda esiin kattavasti vankeuteen ja vankeudesta vapautumiseen liittyvää lainsäädäntöä ja siitä viranomaiselle seuraavia velvoitteita.

1.2 Käytetyt metodit

Opinnäytetyössä on käytetty pääasiallisena metodina lainoppiin eli oikeusdogmatiikkaan perustuvaa tutkimusmetodia. Työssä on tutustuttu aihepiirin kannalta oleelliseen kotimaiseen ja kansainväliseen lainsäädäntöön, sekä Suomea velvoittaviin kansainvälisiin sopimuksiin. Myös suositusluonteisia vankeinhoitoon liittyviä kansainvälisiä sääntökokoelmia on hyödynnetty opinnäytetyötä tehdessä.

Opinnäytetyössä vankeusrangaistusta Suomessa on tarkasteltu myös oikeushistoriallisesta näkökulmasta kuin myös oikeussosiologisesta näkökulmasta. Rangaistuksen oikeutusta käsittelevissä kohdissa aihetta käsitellään edelleen oikeusfilosofisessa mielessä.

1.3 Aiheen rajaus

Opinnäytetyö keskittyy suljettuun vankeusrangaistukseen ja siitä vapautumiseen. Opinnäytetyön alueen ulkopuolelle on rajattu ne vangit, jotka suorittavat vapausrangaistuksensa avolaitoksessa suljetun laitoksen sijaan.

Koska tarkoituksena on keskittyä suljettuun vankeuslaitokseen ja siellä olevien henkilöryhmien vaikutukseen vangin kannalta, on muut rangaistuslajit kuin ehdoton vankeusrangaistus rajattu opinnäytetyön aihealueen ulkopuolelle. Muiden yhdyskuntaseuraamuksista opinnäytetyö keskittyy vankeudesta vapautumiseen liittyvään valvottuun koevapauteen ja ehdonalaiseen vapauttamiseen.

2 Rikosseuraamuslaitos

Rikosseuraamuslaitos on vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoviranomainen, joka toimii oikeusministeriön alaisuudessa. Sen toiminnasta säädetään laissa rikosseuraamuslaitoksesta (221/2022) ja Valtioneuvoston asetuksessa rikosseuraamuslaitoksesta (290/2022). Rikosseuraamuslaitoksen tehtävästä säädetään rikosseuraamuslaitoksesta annetun lain 2 §:ssä, jonka mukaan rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on ehdolliseen vankeusrangaistukseen tuomittujen valvonta, nuorisorangaistuksen, yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen, ehdottoman vankeusrangaistuksen, sakon muuntorangaistuksen ja yhdistelmärangaistuksen täytäntöönpano, ehdonalaiseen vapauteen päästettyjen valvonta, sekä tutkintavankeuden toimeenpano. Vankeusrangaistuksen toimeenpanosta säädetään vankeuslaissa (767/2005), jonka 1 luvun 2 §:ssä vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana.

Rikosseuraamuslaitosta edelsi vuodesta 2001 vuoteen 2009 toiminut Rikosseuraamusvirasto, jonka ohjauksessa toimivat Kriminaalihoitolaitos ja Vankeinhoitolaitos. Kriminaalihoitolaitoksen vastuulla olivat vapaudessa toimeenpantavat yhdyskuntaseuraamukset, kuten esimerkiksi ehdolliseen vankeuteen tuomittujen, yhdyskuntapalvelua suorittavien tai ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta. Vankeinhoitolaitos puolestaan vastasi vankeusrangaistuksen ja sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanosta. Vuoden 2010 alussa Rikosseuraamusvirasto, Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihoitolaitos yhdistyivät Rikosseuraamuslaitokseksi rikosseuraamuslaitoksesta annetun lain (953/2009) nojalla.¹

Rikosseuraamuslaitoksen organisaation rakenne on määritelty rikosseuraamuslaitoksesta annetun lain 3 §:n 2 momentissa muodostuvan kehittämisestä ja ohjauksesta, asiakasprosesseista, hallinto- ja tukipalveluista sekä operatiivisesta toiminnasta vastaavista vastuualueista. Saman lain 1 luvun 3 §:n mukaan rangaistusten täytäntöönpanemiseksi ja tutkintavankeuden toimeenpanemiseksi rikosseuraamuslaitoksen operatiivisesta toiminnasta vastaavaan vastuualueeseen kuuluu rikosseuraamuskeskuksia. Rikosseuraamuskeskuksessa on

¹ Kurki-Suutarinen 2010, 37-39.

yhdyskuntaseuraamustoimistoja, vankiloita ja muita yksiköitä. Rikosseuraamuslaitos on siis jaettu 1) kehittämisen ja ohjauksen, 2) asiakasprosessin, 3) hallinto- ja tukipalveluiden ja 4) operatiivisen toiminnan vastuualueisiin.

Vuoden 2022 lopussa Suomessa oli 28 vankilaa ja 12 yhdyskuntaseuraamustoimistoa. Vankipaikosta 33 % sijaitsee avoimissa yksiköissä, eli avovankiloissa ja avovankilaosastoissa ja 67 % suljetuissa vankiloissa.²

3 Suomen rikoslaki ja rangaistuslajit

Suomen rikoslaki (39/1889) on säädetty vuonna 1889. Sen kanssa annettiin myös asetus rangaistuksen täytäntöönpanosta (39A/1889) ja asetus rikoslain voimaannpanosta (39B/1889). Kyseiset säännökset olivat voimassa osittaismuutoksineen vuoden 1975 vapausrangaistusten täytäntöönpanon uudistukseen saakka. Hallituksen esityksessä Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi³ mainitaan, että vuoden 1889 rikoslain uudistuksessa annetussa asetuksessa rangaistusten täytäntöönpanosta, karkotus-, häpeä- ja ruumiinrangaistuksista luovuttiin ja pääsääntöisiksi rangaistuslajeiksi muodostui niiden sijaan sakko- ja vapausrangaistus. Vuonna 1995 lain nimeä muutettiin lailla rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta (128/1995) siten, että ”asetus” korvattiin sanalla ”laki”. Vuonna 2005 laki rangaistusten täytäntöönpanosta kumottiin vankeuslailla (767/2005).⁴

Suomessa voidaan rikoslain mukaan tuomita rikokseen syyllistyneelle sakkoja, yhdyskuntapalvelua, nuorisorangaistus, valvontarangaistus, ehdollinen vankeusrangaistus tai ehdoton vankeusrangaistus. Virkarikoksissa myös viraltapano on rikoslain 40 luvun 9 §:n mukaisesti mahdollinen seuraus. Vangille voidaan määrätä myös kurinpitorangaistus tietyin edellytyksin, joista säädetään vankeuslain 15 luvun 3-8 §:ssä. Rikoslain 2 c luvun 2 § pykälässä säädetään vankeusrangaistuksen pituudesta. Sen mukaan vankeusrangaistus voidaan tuomita määräajaksi tai elinkautiseksi. Määräaikaisen vankeusrangaistuksen vähimmäispituus on 14 päivää ja enimmäispituus 12 vuotta. Mikäli kyse on rikoslain 7 luvussa tarkoitettusta yhteisrangaistuksesta voi tuomion enimmäispituus olla 15 vuotta.

Nykyään suomen perustuslaki (731/1999, PL) 7 § kieltää kuolemanrangaistuksen: sen mukaan ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa

² Rikosseuraamuslaitos 2023, 11.

³ HE 263/2004 vp, 7.

⁴ Myhrberg 2002, 50; HE 263/2004 vp, 7.

loukkaavasti. Ehdoton vankeusrangaistus on toisin sanottuna ankarin ja vakavin seuraamus, joka rikokseen syyllistyneelle voidaan Suomessa tämänhetkisessä oikeusjärjestelmässä langettaa.⁵

4 Vankeusrangaistuksen oikeutuksesta

Länsimaisten vankiloiden voidaan katsoa toteuttavan neljää yhteiskunnallista tarvetta rikoksentekijöiden suhteen: 1) Rangaista rikoksentekijää vapaudenmenettämällä. 2) Toimia pelotteena rikoksiin syyllistymisen seurauksista eli yleisestävyys tai yleispreventio. 3) Kuntouttaa vankeja uudelleen sopeutumaan yhteiskuntaan ja 4) lisätä yhteiskunnan turvallisuutta eristämällä vanki yhteiskunnasta ja estämällä siten vangin syyllistyminen uusiin rikoksiin.⁶

Valtion langettama rangaistus merkitsee yleensä lakiin perustuvaa sanktiota, jota voidaan luonnehtia tarkoitukselliseksi kärsimyksen ja haitan aiheuttamiseksi rikoksentekijälle. Se on seuraus rikoksesta ja on sellaisen auktoriteetin määräämä, jonka lakeja vastaan rikos on tehty. Suomalaisessa seuraamusjärjestelmässä vankeusrangaistus on ankarin ja voimakkain keino kajota kansalaisen asemaan ja koskemattomuuteen. On oikeutettua kysyä, miten demokraattinen, ihmisoikeuksia kunnioittava pohjoismainen oikeusvaltio oikeuttaa itselleen tietoisien ja tahallisten kärsimyksen aiheuttamisen hallintoalamaisilleen? Rankkaisemisen oikeuttaminen liittyy laajempaan yhteiskunnalliseen kysymykseen: millä voidaan oikeuttaa valtion valta yli yksilön? Miksi kansalaisella on velvollisuus noudattaa lakia? Vastauksiksi on tarjottu muun muassa yksilöiden suostumusta, jolla viitataan siihen, että kansalaiset ovat jotenkin ilmaisseet suostumuksensa lainsäädännön noudattamiseen esimerkiksi oleskelemalla valtion alueella, säilyttämällä tietyn valtion kansalaisuus tai äänestämällä valtiollisissa vaaleissa. Kiittolisuudenvelkaa, joka viittaa moraaliseen velvoitteeseen noudattaa lakeja, koska olemme kiittolisuudenvelassa valtiolle fyysisestä, taloudellisesta ja sivistyksellisestä perusturvasta, kuin myös yleistä etuakin. Viimeksi mainittu on Suomenkin hallinto- ja oikeusjärjestelmässä käytetty, mahdollisesti yleisin perustelu velvoitteelle noudattaa lakeja: jos yksilö rikkoo lakeja, heikkenee yhteiskunnan hyvinvointi ja sitä myötä yksilöiden hyvinvointi. Lakien noudattaminen tuottaa enemmän kokonaishyötyä, kuin tilanne, jossa lakia noudattaisivat vain jotkut tai ei kukaan. Oikeusfilosofian alalla puolestaan lain sisällön hyväksyttävyyden vaatimusta painottavat luonnonoikeusajatteluun perustuvat suuntaukset, sekä lainsäätäjän auktoriteettiin perustuvaa hyväksyttävyyttä painottavat oikeuspositivismiin perustuvat suuntaukset, ovat antaneet toisistaan huomattavasti poikkeavia vastauksia oikeuden ja etiikan suhdetta koskeviin kysymyksiin.⁷

⁵ Neiramo 2002, 34.

⁶ Kainulainen 2021, 39; Intelisano 2016, 16.

⁷ Neiramo 2002, 34-35; Lindroos-Hovinheimo 2014, 30-62.

On myös todettu, että oikeusjärjestelmä on aina enemmän tai vähemmän väkivaltainen niin konkreettisessa kuin symbolisessakin mielessä. Konkreettisessa mielessä siten, että oikeus mahdollistaa väkivallan kohdentamisen ihmisiin esimerkiksi vapauden tai omaisuuden menettämisen muodossa. Oikeusjärjestelmää voidaankin kuvata organisoiduksi yhteiskunnalliseksi väkivallaksi. Oikeuden symbolinen väkivaltaisuus viittaa siihen, että valtion oikeusjärjestys pakottaa itsensä muiden normatiivisten mallien tilalle, eikä siedä kilpailijoita. Väkivalta on kuitenkin nähty välttämättömäksi osaksi yhteiskuntaa ja poliittista järjestystä ja siten sen ei tulisi olla oikeudellisten toimijoiden ulottumattomissa. Oikeusjärjestys mahdollistaa sen, että väkivallan käytöstä tulee tehokasta, hallittua ja läpinäkyvää. Merkille pantavaa on myös se, että oikeus ei määrittele pelkästään kiellettyä, vaan myös sallitun: oikeusjärjestyksen kriminalisoimien tekojen aiheuttama kärsimys tunnustetaan legitimiiksi, mutta teot, jotka eivät täytä rikoksen määritelmää jäävät usein vaille sanktiota ja näiden tekojen uhrit ilman kompensatiota.⁸

Kun rangaistuksen tiedetään tuottavan tarkoituksellista kärsimystä, on se oikeutettava jotenkin. Jos ajatellaan rangaistusten olemassaolon tuottavan enemmän positiivisia kuin negatiivisia yhteiskunnallisia seurauksia. Tällöin on ajateltava rankaisemisen ja sen mahdollisten seurausten lisäksi tilanteita, jossa ketään ei tietyistä teoista rangaistaisi ja sen mahdollisia vaikutuksia yhteiskuntaan.⁹

5 Erilaisia rangaistusteorioita

Erilaiset rangaistusteoriat ovat teorioita rikosoikeuden käytön perusteista. Ne perustelevat millä edellytyksillä ja missä tarkoituksessa siinä mainittuja rangaistuksia on lainkäytössä oikeutettua soveltaa. Rangaistusteoriat voidaan jakaa kahteen päätyyppiin: Sovitusteorioihin, joita kutsutaan myös retributiivisiksi teorioiksi tai kostoteorioiksi ja preventiivisiin teorioihin, joita nimitetään myös utilitaristisiksi tai hyötyteorioiksi.¹⁰

Voidaan sanoa, että retributiiviset teoriat katsovat menneisyyteen ja utilitaristiset teoriat tulevaisuuteen: Retributiivinen, sovitusteorian mukainen näkökulma katsoo menneisyydessä tapahtuneen rikollisen teon olevan itsessään peruste rangaistukselle, eikä rankaisemisella tavoitella muita päämääriä, kuten esimerkiksi rikollisuuden vähentämistä tai yhteiskunnan turvaamista. Utilitaristiset, eli hyötyteoriat sen sijaan pyrkivät tuottamaan hyötyä yhteiskunnalle vaikuttamalla ihmisten tulevaan käyttäytymiseen.¹¹

⁸ Lindroos-Hovinheimo 2014, 96, 100-106.

⁹ Laine 2014, 222, 262.

¹⁰ Kurki-Suutarinen 2010, 27-28; Kurki-Suutarinen 2010, 27 mukaan Lappi-Seppälä 2006, 66.

¹¹ Kurki-Suutarinen 2010, 27-28; Neiramo 2002, 38. Ks. myös Laine 2002, 123-124.

5.1 Sovitusteoriat

Sovitusteorioiden eli retributiivisten teorioiden mukaan rikos itsessään on peruste rikoksesta rankaisemiselle; sovittuja sääntöjä vastaan rikkominen oikeuttaa rangaistuksen. Retributio on latinan kielestä peräisin oleva sana, joka viittaa takaisin antamiseen tai takaisin maksamiseen. Rikosoikeudellisessa mielessä kyseessä on eräänlainen sovitus tai hyvitys; rikollinen on ikään kuin omalla toiminnallaan ansainnut rangaistuksensa. Sovitusteoriat perustuvatkin vahvasti retributio- eli kostoajatteluun; rikos sovitetään kärsimällä siitä rangaistus. Äärimmäisin esimerkki retributiivisista teorioista on niin kutsuttu talio-periaate, jonka mukaan rikos tulisi sovittaa samanlaisella rikoksella. Tus Talionis-periaate on peräisin Hammurabin lain ajoilta, joskin tällöinkin silmä silmästä, hammas hampaasta -periaate toteutui vain samanarvoisten kesken, ja esimerkiksi orjaa vahingoittanut vapaa mies sai todennäköisemmin sakon kuin ruumiinrangaistuksen. Alun perin sovitusteoriat olivat pitkälti uskonnollisilla käsityksillä perusteltuja. Oikeusvaltiossa kostamisen ideologiaa ei tietenkään voida pitää kannatettavana tai hyväksyttävänä perusteena toiminnalle. Sen lisäksi kirjaimellinen silmä silmästä -ajattelu olisi sovellettavissa vain pieneen osaan rikostapauksista. Positiivisella retributivisilla viitataan näkemykseen, jonka mukaan syyllistä tulee aina rangaista, kun taas negatiivinen retributivismi tarkoittaa näkemystä, jonka mukaan vain syyllistä tulee rangaista.¹²

Nykyaikana sovitusteoreettisesta näkökulmasta rankaisemista perustellaan sillä, että tekijä osoittaa toiminnallaan syyllisyyttä ja sillä, että rangaistusten tulisi vastata yleistä oikeustajuja. Rikostyyppien vakavuuden ja rangaistusten kovuuden välillä on siis vastaavuussuhde, eli vakavimmista teoista tuomitaan ankarimmat rangaistukset. Tässä mielessä retributiivisten teorioiden voidaan nähdä jopa rajoittavan ja ehkäisevän tiettyjä rangaistuksia niiden ollessa rajattu seurauksiksi vain kaikkein vakavimmista rikoksista.¹³

5.2 Hyötyteoriat

Kun sovitusteoriat katsoivat taaksepäin oikeuttaen rankaisemista menneisyydessä tapahtuneella, keskittyvät utilitaristiset tai preventiiviset teoriat puolestaan tulevaisuuteen ja tarkoituksena on vaikuttaa niin rikoksentekijän kuin muidenkin tulevaan käyttäytymiseen. Utilitaristinen, eli hyötyajattelu pyrkii yhteiskunnan kannalta hyödyllisiin seurauksiin rankaisemalla. Rangaistuksen tarkoituksena utilitaristisesta näkökulmasta käsin, olisi siten estää rikoksesta tuomitun tulevaa rikollisuutta tai vähentämään rikollista käyttäytymistä yhteiskunnassa yleisesti pelotevaikutuksen kautta.¹⁴

¹² Neiramo 2002, 38; Kurki-Suutarinen 2010, 27; Laine 2014, 224-225; Laine 2014, 225 mukaan Tähtinen 1982, 74, 77.

¹³ Kurki-Suutarinen 2010, 27; Laine 2014, 225.

¹⁴ Kurki-Suutarinen 2010, 27-28;

Hyötyteoriat, joita voidaan kutsua myös preventiivisiksi teorioiksi. voidaan siis jakaa yleispreventioon ja erityispreventioon, tai yleis- ja erityisestävyyteen. Yleispreventiolla tarkoitetaan sitä, että rangaistusten pelotevaikutus yleisesti vähentää ihmisten rikollista käyttäytymistä sitä kautta, että tieto mahdollisesta rangaistuksesta motivoi ihmisiä noudattamaan lakia¹⁵. Erityispreventiolla taas pyritään estämään tiettyä rikoksentekijää tekemästä uusia rikoksia. Erityispreventio voidaan jakaa edelleen negatiiviseen erityispreventioon, jolloin rikoksentekijään pyritään vaikuttamaan käyttämällä pakkoa, sekä positiiviseen erityispreventioon, jolla pyritään vaikuttamaan rikoksentekijän haluun tehdä rikoksia.¹⁶

6 Vankeusrangaistusta säätelevä kansainvälinen lainsäädäntö

Suomi on liittynyt Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) jäseneksi vuonna 1955 ja on osapuolena kaikissa sitä koskevissa ihmisoikeussopimuksissa. Vankeusrangaistuksen kannalta näistä keskeisimpiä lienee kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus¹⁷ (SopS 8/1976, KP-sopimus), joka tuli suomessa voimaan 1976 ja kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai alentavan kohtelun vastainen yleissopimus¹⁸ (SopS 59-60/1989), joka tuli voimaan Suomessa 1989.¹⁹

Edellä mainittujen lisäksi, alaikäisten vankien kohtelua käsittelevää säännöstöä sisältyy lapsen oikeuksien yleissopimukseen²⁰ (SopS 59/1991). Kyseisen sopimuksen artiklassa 37 säädetään sopimusvaltioiden takaavan sen, että lapsi ei altistu kidutukselle tai julmalle, epäinhimilliselle tahi halventavalle kohtelulle. Elinkautista vankeusrangaistusta ilman vapautumismahdollisuutta ei saa langettaa alle 18-vuotiaalle. Lapsen pidättämisessä ja vangitsemisessä on noudatettava lakia. Vapaudenmenetyksen kohteeksi joutunutta lasta tulee artiklan mukaan kohdella inhimillisesti ja hänen iänmukaiset tarpeensa huomioiden sekä taata tälle oikeus pikaiseen oikeusapuun tai muuhun hänen tarvitsemaansa apuun.

Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt, eli Nelson Mandela - säännöt, ovat suositusluonteinen sääntökokoelma vankeinhoidollisista vähimmäisvaatimuksista, jotka hyväksyttiin yksimielisesti YK:n yleiskokouksen 70. istunnossa 2015. Ne uudistivat lähes kokonaan vuonna 1955 hyväksytyt vähimmäissäännöt, jotka olivat vanhentuneet niin kielellisesti

¹⁵ Kurki-Suutarinen 2010, 28 mukaan Anttila & Törnudd 1983, 146.

¹⁶ Kurki-Suutarinen 2010, 27-28.

¹⁷ Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus

¹⁸ Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus.

¹⁹ Ojanen 2015, 74.

²⁰ Yleissopimus lapsen oikeuksista.

kuin sisällöltään. Kyseisillä säännöillä pyritään varmistamaan ihmisarvoinen kohtelu kaikille vangeille maailmassa.²¹

Säännöt ovat tarpeen niin yksittäisten valtioiden vankeinhoitojärjestelmän kehittämisessä kuin YK:n kidutuksen vastaisessa työssä, ja niissä on painotettu niin vapautensa menettäneen sopeutumista takaisin yhteiskuntaan vapaudenmenetyksen jälkeen. Tämä pitää sisällään kuntouttavien toimenpiteiden ohella myös vangin oikeuden luoda ja ylläpitää suhteita sellaisiin vankilan ulkopuolisiin henkilöihin, jotka tukevat tämän kuntoutumistavoitteita.²²

6.1 Vankeusrangaistusta säätelevä Euroopan unionin lainsäädäntö

Euroopan ihmisoikeussopimus²³ (SopS 18-19/1990, EIOS) on keskeisin Suomea velvoittava ihmisoikeussopimus vankeinhoidon kannalta.²⁴ Sen ensimmäisessä osassa säädetään muun muassa kidutuksen ja epäinhimillisen rangaistuksen sekä pakkotyön kiellosta, mutta myös useista muista oikeusvaltion kannalta oleellisista ihmisoikeuksista kuten oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja oikeudesta tehokkaaseen oikeussuojakeinoon. Edellä mainituista asioista säädetään Euroopan ihmisoikeussopimuksen artikloissa, 3, 4, 5, 6. ja 13. Artikloja 3, 5 ja 6 pidetään rikosoikeudellisen vapaudenmenetyksen kannalta merkityksellisimpinä²⁵. Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi²⁶ (SopS 16-17/1991) on myös voimassa oleva Suomea velvoittava sopimus.²⁷

Myös Euroopan vankeinhoitosäännöt ovat Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoitoa koskevien vähimmäissääntöjen tapaan suositusluonteisia²⁸. Nelson Mandela-sääntöihin verrattuna Euroopan vankeinhoitosäännöt sisältävät huomattavasti yksityiskohtaisempaa ja tarkempaa säätelyä.²⁹

Euroopan unionin perusoikeuskirja (2016/C 202/02), joka on ollut oikeudellisesti sitova vuodesta 2009 lähtien, määrittelee artiklassaan 49, joka on nimeltään laillisuusperiaate ja rikoksista määrättävien rangaistusten oikeasuhteisuuden periaate, kohdassa kolme sen, että rangaistus ei saa olla epäsuhteessa rikoksen vakavuuteen.³⁰

²¹ Mohell 2017, 5-6.

²² Mohell 2017, 6.

²³ Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi.

²⁴ Myhrberg 2002, 52.

²⁵ Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartia 2015, 102.

²⁶ Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi 1991

²⁷ Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, 1950, 6-14; Hartoneva ym. 2015, 101.

²⁸ Mohell 2017, 5.

²⁹ ks. Euroopan vankeinhoitosäännöt 2006. & Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt 2017.

³⁰ Ojanen 2015, 98.

7 Suljettu vankeusrangaistus Suomessa

Vankeusrangaistuksen historia Suomessa on yllättävän lyhyt. Vankeusrangaistus tuli laajempaan käyttöön suomessa 1860-luvulta lähtien. Ennen tätä vankilat palvelivat pääasiassa oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen toimeenpanoa odottavien tuomittujen tai syytettyjen säilytyspaikkana ja olivat linnoituksissa sijaitsevia vankitiloja, kaupunkien varaskellareita tai maaseudulla vangittujen tilapäisiä säilytysuojia. Vapausrangaistuksia oli tosin käytössä jo ennen modernin vankilalaitoksen syntyä. Ankarimpana muotona rangaistustyö eli pakkotyö ja lievempänä, sekä harvinaisempana muotona vankeus, joko vesileipävankeutena tai tavallisena vankeutena.³¹

Ikävän jälkensä Suomen oikeushistoriaan jättää sisällissodan jälkeiset punavankien massa-oikeudenkäynnit, joissa tuomiolle joutui jopa 75 tuhatta punavankia. Oikeudenkäynneissä oli poliittisen puhdistuksen piirteitä ja tapahtumia on kuvattu niin kutsutun valkoisen terrorin jatkamisesta oikeudellisin keinoin. Ankarimmat rangaistukset kohdistettiin työväenliikkeen aktiiveihin, paljolti riippumatta siitä miten vakaviin rikoksiin he olivat sisällissodan aikana syyllistyneet. Kyseiset tapahtumat voidaankin nähdä eräänlaisena harha-askelena Suomen ja maan hallituksen korostamasta legalistisesta oikeusperinteestä, jossa oikeudenkäytön tuli perustua vahvasti lakiin kirjattuihin normeihin.³²

Suomen itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä 1900-luvulla vankimäärät kasvoivat, ja vankeja alettiin aktiivisemmin sijoittaa vankilan ulkopuolella sijaitseviin työsiirtoloihin. Erityisesti 1920-luvulla heräsi ajatus vankiloiden ”itsekannattavuudesta”, joka jäi loppujen lopuksi kaukaiseksi tavoitteeksi. Talvi- ja jatkosodan aikana joitakin vankiloiden tiloja luovutettiin puolustusvoimille sotavankileireiksi. Näiden leirien ylläpidosta huolehti aluksi silloinen vankeinhoitolaitos, mutta myöhemmin puolustusvoimat.³³

³¹ Laitinen 2002, 292-294.

³² Kekkonen 2013, 137.

³³ Laitinen 2002, 299-301.

7.1 Vuoden 1975 vapausrangaistusten täytäntöönpanon uudistus

Vapausrangaistusten täytäntöönpanoa koskenut lainsäädäntöuudistus (RTA-uudistus) tuli voimaan vuonna 1975 pitkän valmistelun jälkeen. Vankeinhoitolaitoksen ylijohtajana työskenteli tuolloin Karl Johan Lång. Uudistuksen yhteydessä suurin osa vanhoista, vuonna 1889 voimaan tulleen lain säädöksistä korvattiin uusilla tai kumottiin. Lähtökohtana oli se, että vapausrangaistuksen sisältönä tulisi olla ainoastaan vapauden menetys ja muut rajoitukset vankia kohtaan olivat hyväksyttävissä vain siinä määrin, kun ne olivat perusteltuja laitoksen järjestyksen ja vangin laitoksessa pitämisen varmistamiseksi.³⁴

Rikoslain (613/1974) 3 §:ään tehtiin muutos vuonna 1975, jonka mukaan kuritushuonerangaistukset tuli tuomita samanpituisina vankeusrangaistuksina. RTA-uudistuksen yhteydessä säädettiin myös tutkintavankeuden asemasta määräävä erillinen laki, laki tutkintavankeudesta (615/1974)³⁵. Vuonna 1955 hyväksytyt Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt vaikuttivat merkittävästi vuoden 1975 vapausrangaistuksen täytäntöönpanouudistuksen sisältöön.³⁶

7.2 Vankeuslaki

Vuonna 2004 lainsäädännön kokonaisvaltainen uudistaminen tuli jälleen ajankohtaiseksi ja hallitus antoi eduskunnalle Hallituksen esityksen Eduskunnalle vankeusrangaistuksentäytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 263/2004 vp). Uudistamistarve johtui yhteiskunnassa, lainsäädännössä ja vankeinhoidossa tapahtuneista muutoksista. Myös vankiyhteisön rakenne oli muuttunut Suomessa siten, että omaisuusrikollisten määrä oli vähentynyt samaan aikaan kun väkivalta- ja huumausainerikoksiin syyllistyneiden määrä oli kasvanut. Päihde- ja psyykkiset ongelmat olivat lisääntyneet ja vangeilta myös useammin puuttui työhistoria sekä ammatillinen koulutus.³⁷

Uuden lain tavoitteissa korostui aiempaa voimakkaammin uusintarikollisuuden vähentäminen ja vangin yhteiskunnallisen integraation edistäminen. Vankeuslaki tuli voimaan 1.10.2006. Lain myötä vankilan virallinen tehtävä muuttui: Vankeuslain 1 luvun 2 § kirjasi lakiin vankilan viralliseksi tehtäväksi vangin elämänhallinnan ja yhteiskuntaan sijoittumisen edistämisen ja sitä kautta tapahtuvan rikoksettoman elämäntavan mahdollistamisen. Sen mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan

³⁴ Myhrberg 2002, 50; Laitinen 2002, 304-305.

³⁵ Myhrberg 2002, 50.

³⁶ Mohell 2017, 5.

³⁷ Kurki-Suutarinen 2010, 35-36.

edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana, kun se vanhemmassa, vankeuslain kumoamassa laissa rangaistusten täytäntöönpanosta määräsi, että rangaistus on pantava täytäntöön siten, ettei se tarpeettomasti vaikeuta vaan mahdollisuuksien mukaan edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan. Tavoitteiden määrittelyä laissa voidaan pitää tärkeänä, koska ne luovat arvolähtökohtia lain muiden säännösten tulkinnalle ja vankeinhoitotyön kehittämiseksi. Tavoitteissa on nähtävissä kansainvälisten vankeinhoitosuosituksen ja YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen vaikutus.³⁸

Vankeuslain 1 luvun 3 §:ssä säädetään vankeusrangaistuksen sisällöstä. Sen mukaan vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen. Vankeuden täytäntöönpano ei saisi aiheuttaa vangin oikeuksiin tai olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta. Lisäksi laissa korostettiin vankeusajan suunnitelmallisuuden merkitystä vangin tulevaisuuden kannalta. Uuden lain sanamuotojen voidaan nähdä painottavan vankilan kuntouttavaa tehtävää.³⁹

Rikoslain 2 c luvun 1 §:ssä säädetään, että vankeusrangaistuksen sisältönä on vapauden menetys tai rajoittaminen. Säännös on samansisältöinen vankeuslain 1 luvun 3 §:n kanssa ja säännöksellä korostetaan edelleen sitä, että rangaistus kohdistuu vain tuomitun vapauteen, eikä sen tarkoituksena ole vapauden menettämisen ohella aiheuttaa ruumiillista kärsimystä, vahingoittaa tuomitun mainetta tai aiheuttaa tarpeetonta psyykkistä kärsimystä. Vapaudenmenetys on itsessään erittäin tuntuva puuttumista henkilökohtaiseen vapauteen, eikä anna perustetta vangin muiden perusoikeuksien rajoittamiseen. Vankien perusoikeuksien rajoittamisen on oltava aina lakiin perustuvaa, välttämätöntä ja oikeassa suhteessa niillä tavoiteltuun hyväksyttävään tarkoitukseen.⁴⁰

³⁸ Taruvuori 2010, 59; Hartoneva ym. 2015, 103.

³⁹ Taruvuori 2010, 59; Hartoneva ym. 2015, 104.

⁴⁰ Hartoneva, Mohell, Pajuoja & Vartia 2015, 104, 430; Ojanen 2015, 33.

7.3 Arviointikeskukset ja rangaistusajan suunnitelma

Vankeusrangaistuksen alkaessa arviointikeskuksessa päätetään mihin vankilaan vanki sijoitetaan. Arviointikeskuksessa pyritään myös selvittämään mitkä tekijät vaikuttavat vangin rikoksen uusimisriskiin ja miten niihin voitaisiin vaikuttaa. Uusimisriskiä arvioidaan aiemman rikollisen käyttäytymisen, asumisen, taloudellisen tilanteen, sosiaalisten suhteiden, päihteiden, koulutuksen ja työllisyyden sekä asenteiden ja ajattelun pohjalta. Näiden perusteella tehdään arvio vangin riskistä syyllistyä uusiin rikoksiin ja laaditaan arvioiden perusteella rangaistusajan suunnitelma. Vankilassa on tarjolla erilaisia toimintaohjelmia ja kuntoutusohjelmia, joilla voidaan pyrkiä vaikuttamaan vankien asenteisiin, päihteidenkäyttöön, sosiaalisiin taitoihin, verkostoihin ja olosuhteisiin.⁴¹

Vankeuslain 4 luvun 6 § velvoittaa laatimaan jokaiselle vangille rangaistusajan suunnitelman. Ennen lakiuudistusta sellainen laadittiin ainoastaan yli kahden vuoden vankeusrangaistukseen tuomituille. Kyseisen pykälän mukaan rangaistusajan suunnitelma pitää sisällään suunnitelman vangin sijoittamisesta, toiminnasta ja tuomitun elämänhallintaa edistävästä tukitoimenpiteistä rangaistusaikana, yhteydenpidosta vankilan ulkopuolelle ja vapauttamisesta sekä vapautumisvaiheen tukitoimenpiteistä. Saman pykälän 3 momentissa säädetään, että rangaistusajan suunnitelman sisällössä ja laajuudessa on otettava huomioon vangin rikoksen laatu ja rangaistuksen pituus, vangin työ- ja toimintakyky, rikosten uusimiseen vaikuttavat seikat sekä vangin henkilöstä, aiemmasta rikollisuudesta ja olosuhteista saadut tiedot. Suunnitelman toteutumista seurataan ja se on otettava säännöllisin väliajoin käsiteltäväksi.⁴²

8 Vankipopulaation rakenne

Vuonna 2022 oli suomalaisissa vankeuslaitoksissa vankeja päivittäin keskimäärin 3 056. Luku on noin 250 enemmän kuin vuosi aikaisemmin. Naisvankeja oli vuonna 2022 keskimäärin noin 234 kappaletta, eli noin kahdeksan prosenttia kaikista vangeista.⁴³

Väkivaltarikoksista päärikoksena tuomitut muodostavat suurimman vankiryhmän, heidän osuutensa oli vuonna 2022 hieman alle 37 % kaikista vangeista. Omaisuusrikoksista tuomittuja on ollut keskimäärin neljäsosa kaikista vangeista, huumausainerikoksista tuomion saaneita oli 22

⁴¹ Arola-Järvi 2012, 9-14; Taruvuori 2010, 64-65.

⁴² Taruvuori 2010, 64; Kurki-Suutarinen 2010, 39-40.

⁴³ Rikosseuraamuslaitos 2023, 13, 16.

% ja seksuaalirikoksesta tuomittuja kahdeksan prosenttia. Vuonna 2022 liikennejuopumuksesta oli saanut tuomion hieman alle kahdeksan prosenttia vangeista.⁴⁴

Vuonna 2022 vankien keski-ikä oli vankeusvangeilla 37,3 vuotta ja tutkintavangeilla 35,4 vuotta. Naisvankeusvankien keski-ikä oli 39,5 vuotta. Alle 25-vuotiaiden osuus vankeusvangeista oli 10 prosenttia ja tutkintavangeista 25 %. Yli 50-vuotiaiden osuus vankeusvangeista oli 15 %.⁴⁵

Ensikertalaisten vankien osuus on noussut viimeisen kymmenen vuoden aikana 36 prosentista 41 prosenttiin. Vähintään kahdeksatta vankeustuomiotaan suorittavien osuus oli 17 prosenttia. Ulkomaalaisten vankien määrä on vaihdellut 15 ja 18 prosentin välillä viimeisen 10 vuoden aikana. Vuoden 2022 aikana heitä on ollut päivittäin keskimäärin 480 vankia ja he edustivat 67:ää eri kansallisuutta.⁴⁶

9 Rikollisen identiteetin kehittyminen vuorovaikutuksessa vankiyhteisön kanssa

Vankilaan joutuu henkilö, joka on tehnyt rikoksen ja vankilasta tulee ulos vanki. Jos tuomittu ei itse ota vangin roolia vapaaehtoisesti, asetetaan se hänelle vankilan henkilökunnan tai muiden vankien toimesta. Omaksuessa vankilan virallisia sääntöjä ja vankiyhteisön epävirallisia normeja identiteetin muutos on väistämätön: henkilö kohdellaan joka tilanteessa kuin vankia, oli kyseessä sitten vanki, viranomainen tai palveluntuottaja. Kun vankeusrangaistukseen tuomituilta on kysytty yhden tai kahden vuoden kuluttua vapausrangaistuksen suorittamisen alkamisesta mikä hän on, on vastaus ollut ”vanki”.⁴⁷

Vankiloihin kootaan yhteen suuri joukko lainrikkoojia ja niitä onkin kutsuttu ”rikollisten korkeakouluiksi”. Vaikka on esitetty ajatus, jonka mukaan vankiyhteisöissä ilmenevät tiukatkin käyttäytymissäännöt johtuvat rikollisuudesta ja vankien yksilöllisestä poikkeavuudesta, on samanlainen ilmiö nähty myös sotavankileireillä, pitkittyneissä panttivankitilanteissa kuin myös simuloituissa psykologisissa vankilakokeissa, jossa koehenkilöt ovat olleet niin sanottuja ”kunnan kansalaisia”.⁴⁸

Puhutaankin ”prisonisaatio”-käsitteestä (prisonization), jolla tarkoitetaan sitä prosessia, jossa jokainen vanki liittyy asteittain vankiyhteisöön omaksuen samalla vankilakulttuurin, tietynlaisia vankilaan laitostumista. Tällä viitataan muun muassa vankiyhteisön slangin ja

⁴⁴ Rikosseuraamuslaitos 2023, 15.

⁴⁵ Rikosseuraamuslaitos 2023, 16.

⁴⁶ Rikosseuraamuslaitos 2023, 17.

⁴⁷ Kainulainen & Saari 2021, 11-12.

⁴⁸ Laine 2014, 363-364.

puhetapojen, eli niin sanotun vankilakielen, sekä vangin roolin omaksumista, mutta myös puheutumisen-, ruokailu- ja nukkumistapojen muuttumista. Vangin rooliin on katsottu kuuluvan muita ihmisiä alhaisemman ja huonomman roolin hyväksyminen. Prisonisaatiota heikentäviksi tekijöiksi puolestaan on mainittu muun muassa lyhyt vankeusaika, tuomitun tasapainoinen persoona, kontaktit vankilan ulkopuolelle vankeusaikana ja haluttomuus tai kyvyttömyys liittyä vankien muodostamiin ryhmittymiin, kuitenkin pysyen näiden kanssa väleissä.⁴⁹

Yhdeksi tärkeimmistä säännöistä tai jopa tärkeimmäksi säännöksi vankilayhteisöissä voidaan mainita kielto sekaantua muiden vankien asioihin. Vasikoinnin, eli muita vankeja koskevien asioiden saattamisen viranomaisten tietoon, kieltävän säännön voidaan katsoa kuuluvan tämän yleissäännön alle. Lainrikkajien yhteisö edellyttää jäseniltään lojaaliutta omaa ryhmäänsä, muita lainrikkajia kohtaan. Yleensäkin kaikki yhteistoiminta vankilan henkilökunnan ja heidän edustajiensa kanssa on omiaan herättämään epäluuloja muiden vankien keskuudessa.⁵⁰

9.1 Kriminogeeniset tekijät

Kriminogeeninen tarkoittaa ”rikoksia aiheuttavaa”, kuten karsinogeeninen ”syöpää aiheuttavaa” tai hallusinogeeninen ”harha-aistimuksia aiheuttavaa”. Kriminogeeninen onkin suomalaisen tutkimuskirjallisuuteen vakiintunut sana, jolla viitataan riskitekijöihin, jotka lisäävät rikollisen käyttäytymisen todennäköisyyttä.⁵¹

Keskeisimmiksi kriminogeenisiksi tekijöiksi, eli rikollisen käyttäytymisen riskitekijöiksi voidaan todeta antisosiaalinen ja rikosmyönteinen ajattelu, antisosiaalinen ja rikosmyönteinen lähi- ja kauempi rikollinen käyttäytyminen sekä antisosiaaliset persoonallisuus- ja temperamentti- piirteet. Myös impulsiivisuus, puutteet kognitiivisissa taidoissa ja yhteiskuntamyönteisen käyttäytymisen puutteellisuus on katsottavissa kriminogeenisiksi tekijöiksi.⁵²

Staattisilla riskitekijöillä viitataan niihin tekijöihin, jotka ovat laadullisesti pysyviä ja joiden esiintyminen lisää tilastollisesti tarkasteltuna rikosten uusimisen riskiä. Esimerkiksi rikoshistoria, ikä tai sukupuoli voidaan nähdä tällaisina staattisina riskitekijöinä, sillä tiedetään, että esimerkiksi miehet uusivat rikoksensa useammin ja nopeammin kuin naiset, nuoret useammin ja nopeammin kuin vanhat ja useita kertoja tuomitut useammin ja nopeammin kuin ensikertalaiset. Dynaamiset riskitekijät puolestaan viittaavat niihin tekijöihin, jotka ovat muuttuvia ja

⁴⁹ Laine 2002, 138-139; Laine 2014, 365-366 mukaan Clemmer 1958, 300.

⁵⁰ Laine 2002, 138-140 mukaan Clemmers 1940; Sykes 1958.

⁵¹ Arola-Järvi 2012, 30.

⁵² Arola- Järvi 2012, 9,30; Taruvuori 2010, 60 mukaan Motiuk 2003, 20-21.

joihin on mahdollista vaikuttaa. Esimerkiksi rikosmyönteinen, antisosiaalinen asenne ja ajattelu sekä rikosmyönteinen lähipiiri ovat tällaisia tekijöitä. Kriminogeeniseksi tekijäksi voidaan kutsua mitä tahansa rikosentekijän ominaisuutta tai elämänaluetta, jonka puutteisiin tai tarpeisiin vaikuttamalla voidaan vähentää rikoksen uusimisriskiä.⁵³

9.2 Leimaaminen ja leimautuminen

Leimautumisteoreettinen suuntaus sai suosiota viime vuosisadan jälkipuoliskolla. Leimalla tarkoitetaan tässä yhteydessä stigmaa, jonka yhteisö luo yksilöön poikkeavuuden, kuten vaikkapa rikollisuuden vuoksi. Tämä voi johtaa siihen, että yksilö antaa itselleen sisäisen leiman ja alkaa nähdä itsensä poikkeavana ja rikollisena. Erilaiset viranomaisten toimenpiteet voivat olla vahvasti leimaavia: Jos sosiaalitoimiston tai lastenhuollon asiakkuus tuo häpeää, niin poliisi ja vankila ovat varsin vahvasti leimaavia instituutioita. Sosiologiassa puhutaan itseään toteuttavista ennusteista: Kun henkilö määritellään rikolliseksi, se luo näyttämön, jossa hän alkaa toteuttaa tätä roolia: Väkivaltaiseksi ja vaaralliseksi leimaaminen voi johtaa väkivaltaisen käytöksen lisääntymiseen, vaikka henkilö ei olisi taipuvainen väkivaltaan. Leimoista voi olla myös vaikeaa päästä eroon, vaikka ne perustuisivat erehdykseen eikä niillä olisi mitään totuuspohjaa tai perusteita.⁵⁴

Leimautumisteoria siis kääntää asetelman, jossa rikollinen käyttäytyminen johtaa tarpeeseen erilaisille kontrollitoimenpiteille, päinvastaiseksi, jossa erilaiset kontrollitoimenpiteet luovat rikollista käyttäytymistä. On kuitenkin huomattava, että sisäinen leimautuminen on yleensä seurausta siitä, että henkilö on läpikäynyt useampia hoito-, kontrolli- tai huoltojärjestelmiä, joten leimautuminen ei siten selitä rikollista tai poikkeavaa käytöstä ennen kontrollitoimenpiteitä. Leimalla voi oikeuttaa ja neutraloida omia tekojaan ajattelemalla: ”Minähän olenkin rikollinen” tai ”Minähän olenkin huumeidenkäyttäjä”. Leimat voivat yksilöiden ohella koskea myös kokonaisia ihmisryhmiä.⁵⁵

Vaikka leimautumisella ei voida, eikä oikeammin ole edes pyritty, selittämään kaikkea rikollista tai muuta poikkeavaa käytöstä, on kriminaalipoliittisessa keskustelussa jo vuosikymmeniä puhuttu rikosoikeudellisten järjestelmien leimaavasta ja ulossulkevasta luonteesta. Ratkaisuvaihtoehtona on esitetty uudelleenintegroivan häpeän käsite. Sen lähtökohtana on rikollisen teon tuomitseminen itsessään ja sen pitäminen häpeällisenä, samaan aikaan kun tekoon syylistynyt tulisi integroida yhteiskuntaan uudelleen. Pyrkimyksenä on päästä eroon alentamisseremonioista, joissa ihminen suljetaan ulkopuoliseksi. Esimerkkinä uudelleenintegroivasta seremoniasta on esitetty Australian ja Uuden-Seelannin yhdyskunta- ja perheryhmäkonferenssit

⁵³ Arola-Järvi 2012, 30-31.

⁵⁴ Laine 2014, 127-129.

⁵⁵ Laine 2014, 128-130.

nuorten tekemien rikosten yhteydessä, joissa tekijän yhteisöstä ulossulkemisen sijaan prosessi johtaisi tekijän yhteisöön sisään ottamiseen.⁵⁶

On myös pohdittu mahdollisuutta tuoda erilaisia positiivisia rituaaleja ja siirtymäriittejä osaksi seuraamusjärjestelmää nykyisten, pääosin negatiivisten rankaisuseremonioiden rinnalle. Rituaalit ja siirtymäriitit kuuluvat edelleen ihmisluontoon ja erityisesti yhteisöjen kiinteyttämiseen sekä keskinäisen solidaarisuuden luomiseen. Siirtymäriittien on kuvattu jakautuvan kolmeen vaiheeseen: Ensimmäisessä irrottaudutaan arkielämästä esimerkiksi puhdistautumiserituaalilla. Toisessa ollaan välitilassa tai kynnysvaiheessa, jossa henkilöä pidetään tietyssä paikassa ja tämän tulee noudattaa tiettyjä sääntöjä, kun hänen kohtalonsa ja asemansa on epäselvä ja kolmannessa vaiheessa henkilö toivotetaan uudestisyntyneenä tervetulleeksi uuteen asemaansa. Vankeusrangaistuksesta puuttuu kolmas positiivinen vaihe ja rikosoikeudellinen prosessi, tai ”seremonia” jää joko välitilaan, tai johtaa nöyryyttävään arvonalennukseen. On esitetty, että tällaisten positiivisten rituaalien puuttuminen voi vaikeuttaa yhteiskuntaan uudelleen integroitumista vankeusrangaistuksen jälkeen. Uudelleenintegroitumista yhteiskuntaan vankeusrangaistuksen jälkeen voi vaikeuttaa tällaisten positiivisten rituaalien puuttuminen. Tällaisissa rituaaleissa oleellisinta olisi statuksen nostaminen ja leimaantumisen poistaminen. Ihmisluontoon kuuluu voimakas tarve sosiaaliseen hyväksymiseen ja tarvitsisimme enemmän ”hyväksynnän sosiologiaa”, joka keskittyisi pikemminkin sisällä pitämiseen kuin ulossulkemiseen.⁵⁷

Nykyisin on puhuttu korjaavasta, eli restoratiivisesta oikeudesta, joka pyrkii välttämään oikeusjärjestelmän aiheuttamaa negatiivista leimautumista. Ilmeisimmät restoratiivisen oikeusajattelun ilmentymät Euroopassa ja Suomessa liittyvät rikossovitteluun⁵⁸. Esimerkiksi Pohjois-Amerikan Navajo-intiaanikansan edustajilla on sanonta yhteisön sääntöjä vastaan rikkovista yksilöistä, jonka mukaan kyseinen yksilö käyttäytyy niin kuin hänellä ei olisi sukulaisia. Ongelmaikäyttäytymisen nähdään johtuvan siis puutteellisesta integraatiosta yhteisöön. Oikeuteusti voidaan myös esittää, että kyseinen ajattelutapa sopii heikosti henkilöihin, jotka syyllistyvät toistuvasti ja tietoisesti rikokseen ja nimenomaisesti haluavat elää rikollista elämäntapaa.⁵⁹

Suomalaisia nuorisovankeja tutkiessa on havaittu, että vangin roolin omaksuminen on enemmän aktiivista tekemistä, kuin passiivista alistumista. Tämä on tapa säilyttää itsetunto alistavassa vankilaympäristössä. Nuorisovankien on havaittu pyrkivän täyttämään normaalin,

⁵⁶ Laine 2014, 131-132 mukaan Braithwaite 1989; Braithwaite & Pettit 1990.

⁵⁷ Laine 2014, 294, 414-415 mukaan Maruna 2011, 3-28; Laine 2014, 414-415 mukaan van Genep 1909.

⁵⁸ Laine 2014, 407 mukaan Pelikan & Trenczek 2006, 63-90.

⁵⁹ Laine 2014, 132, 403-404, 406.

aikuisen vangin rooliin kuuluvat piirteet. Vapautuessa tämä rooli ei useinkaan jää vankilan muurien sisäpuolelle vaan siirtyy vapautuneen mukana siviilielämän puolelle.⁶⁰

10 Viranomaisen edustajien vuorovaikutus vankien kanssa vankeuden aikana

Vankilaa on mahdollista tarkastella siellä tapahtuvien toimijoiden vuorovaikutuksen kautta. Erilaisten laitosten perusominaisuutena voidaan pitää niiden jakautumista kahteen kulttuuriin: työntekijöiden tavoitteisiin ja asukkien vastarintaan. Vankilaympäristössä tämä ilmenee vartijoiden ja vankien kahden kulttuurin rinnakkaiselona ja näiden kulttuurien keskinäisenä vuorovaikutuksena. Vartijoiden tehtävänä on valvoa vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon toteutumista, joka johtaa tarkkailun, epäilyn ja varautuneisuuden ilmapiiriin, kun taas vankien varauksellinen ja pidättäytyvä suhtautuminen vartijoihin on vankiyhteisössä normi. Lisäksi tätä sosiaalista etäisyyttä ylläpidetään ja vahvistetaan sosiaalisilla käytänteillä, joista esimerkiksi käy ”vasikoinnista” epäilyksi joutumisen pelko vankiyhteisössä. Todellisuudessa kahteen kulttuuriin jakautuminen on pelkistetty yksinkertaistus, sekä työntekijä- että vankiyhteisöjen jakautuessa edelleen pienempiin alaryhmiin. Voidaan sanoa, että vankilan sosiaalista rakennetta luonnehtii jatkuvien konfliktien esiintymisestä ja jatkuvasta yhteistyön hakeemisesta syntyvä jännite. Henkilökunnan ja vankien kesken vallitsee vankiloissa eräänlainen kielteisten tulkintojen ja epäluottamuksen ilmapiiri puolin ja toisin, jossa henkilökunta kokee vankien tekemät valitukset kiusantekona, ja vangit olettavat valituksista seuraavan koston henkilökunnan taholta.⁶¹

Toisen jännitteen luo vankilan rangaistus- ja kuntoutustavoitteiden välinen ristiriita: Vankilan pitäisi olla samanaikaisesti ennaltaehkäisevä, negatiivinen ja pelottava että erityisehkäisevä, positiivinen ja kuntouttava. Tätä jännitettä on luonnehdittu vankilan keskeisimmäksi rakenteelliseksi ristiriidaksi. Kuntoutustavoitteita on pyritty modernin vankilainstituution historian aikana edistämään muun muassa työn, kurin, moraalien, koulutuksen ja hoidon yhdistelmillä.⁶²

Vankilan työntekijöitä koskevat samat viranomaistoimintaa ohjaavat normit, kuin muitakin virkamiehiä. Näiden lähtökohtana on perustuslain 2 §:n kirjattu hallinnon laillisuusperiaate, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia, kuin myös muut hyvän hallinnon periaatteet. Tämän lisäksi vankeuslain 1 luvun 5 §:ssä korostetaan sitä, että vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen.⁶³

⁶⁰ Laine 2014, 374.

⁶¹ Tourunen 2002, 27-29; Rantala, Helenius & Kuokkanen 2021, 236.

⁶² Tourunen 2002, 29-30.

⁶³ Neiramo 2002, 41; Niemi & Kilpeläinen 2023, 12-13.

10.1 Kuntouttavat toimenpiteet ja toimintaohjelmat

Vankeinhoidon voidaan nähdä kuntouttavan vankeja työtoiminnan kautta tukemalla niin vangin säännöllistä elämänrytmin omaksumista, kuin myös tukee ammatillisten taitojen ylläpitoa ja kehittymistä. Tämän lisäksi vankien on mahdollista aloittaa opinnot tai täydentää omaa koulutustaan vankeuden aikana. Erilaiset terveydenhuollon palvelut, sisältäen päihdekuntoutuksen vastaa myös omalta osaltaan vankien lisääntyneisiin päihdeongelmiin. Vankiloiden sosiaalityöntekijät puolestaan voivat omalta osaltaan auttaa vankeja viestimään niin kunnan kuin valtion viranomaisten kanssa liittyen asumis- ja toimeentulo asioihin.⁶⁴

Vankilassa on tarjolla useita erilaisia toimintaohjelmia, jotka tähtäävät kriminogeenisten tekijöiden, eli uusintarikollisuutta lisäävien tekijöiden vähentämiseen. Usein puhutaan myös kognitiivis-behavioraalista ohjelmista, joissa kognitiivinen viittaa ihmisen ajatteluun, tunteisiin ja käsityksiin ja behavioraalinen puolestaan toimintaan eli käyttäytymiseen. Toimintaohjelmat perustuvat siihen käsitykseen, että ihmisen ajattelu määrittää tämän toimintaa ja siten vaikuttamalla ajatteluun, voidaan vaikuttaa siihen, miten ihminen toimii.⁶⁵

Niin sanottuja rikosperusteisia toimintaohjelmia ovat impulsiiviseen väkivaltaan taipuvaisille ja usein tappeluihin joutuville vangeille suunniteltu Suuttumuksen hallintakurssi. Väkivaltaisen käytökseen vähentämiseen tähtää myös Omaehtoisen muutoksen ohjelma (OMA) on tarkoitettu vakavaan väkivaltaan syyllistyneille ja jossa on tarkoitus käsitellä väkivaltarikoksen taustalla olevia tekijöitä sekä vankien tunteita ja ajatuksia tekohekellä. Omaehtoisen muutoksen ohjelma on alkuperäiseltä nimeltään Cognitive Self Change ja ollut käytössä muun muassa Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Se on tarkoitettu vangeille, joiden väkivaltaproblematiikka on syvempää ja pitkäkestoisempaa.⁶⁶

Seksuaalirikollisille on tarjolla STOP-ohjelma, joka keskittyy omaan ajatteluun ja käyttäytymiseen. Sen on tarkoitus vähentää seksuaalirikollisten uusimisriskiä opettamalla tekijää ottamaan vastuuta rikollisista teoistaan, motivoida tekijää muuttamaan käyttäytymistään ja opettaa tälle keinoja käytöksensä kontrolloimiseen.⁶⁷

Cognitive Skills-kurssi (CS-kurssi) puolestaan tähtää vangin rikosmyönteisen ajattelun muuttamiseen. Se on yleisohjelma, joka voidaan suunnata hyvinkin laajalle joukolle vankeja. Kursiohjelma koostuu osioista, joiden tarkoituksena on opettaa vangeille

⁶⁴ Suomela 2002, 221.

⁶⁵ Suomela 2002, 221-222.

⁶⁶ Taruvuori 2010, 66-67; Suomela 2002, 227, 232.

⁶⁷ Taruvuori 2010, 67; Suomela 2002, 236.

ongelmanratkaisutaitoja, sosiaalisia taitoja, neuvottelutaitoja, tunteiden hallintaa, luovaa ajattelua, arvojen pohdintaa sekä johdonmukaista ja kriittistä ajattelua. Tarjolla on lisäksi monia erilaisia päihdekuntoutusohjelmia eri asteisista päihdeongelmista kärsiville vangeille. Yksi näistä on Kalterit taakse-kurssi, jonka aiheina ovat päihderiippuvuus ja sen seuraukset, epäsosiaalisen elämäntavan ilmenemismuodot ja erilaisten riskitilanteiden analyysi. Muita kursseilla harjoiteltavia asioita ovat ongelmanratkaisu, arjesta selviytyminen, sosiaalisen tuki-verkoston rakentaminen ja ajankäytön suunnittelu.⁶⁸

11 Vankeudesta vapautuminen

Ehdoton vankeusrangaistus Suomessa johtaa yleensä vangin vapautumiseen ennemmin tai myöhemmin, vaikka vankeusrangaistus olisi elinkautinen. Tästä syystä jo vankeusaikana on syytä valmistautua vangin vapautumiseen. Vangin henkilökohtaisen valmentautumisen, esimerkiksi päihdeettömyyteen tai rikoksettomaan elämäntapaan tähtäävien kurssien lisäksi on syytä valmistautua myös selvittämällä asumisen ja toimeentulon edellytyksiä vapautumisen jälkeen.⁶⁹

Vaikka suurin Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöistä käsittelee vangin asemaa ja oikeuksia laitoksessa, sisältävät monet säännökset vankien vapautumista ja sen jälkeistä aikaa koskevia suosituksia. Esimerkiksi säännön 90 mukaan yhteiskunnan velvollisuus vankia kohtaan ei pääty vangin vapautuessa. Siksi julkisten tai yksityisten toimijoiden olisi pystyttävä järjestämään vapautuneelle vangille tehokasta jälkihoitoa, jonka tarkoituksena olisi vähentää vankiin ja hänen sosiaaliseen kuntoutumiseensa kohdistuvia ennakkoluuloja” ja sääntö 107 suosittaa ”Vangin rangaistusajan alkamisesta lähtien on otettava huomioon hänen vapautumisen jälkeinen tulevaisuutensa, ja häntä on kannustettava ja autettava ylläpitämään tai luomaan vankilan ulkopuolisiin henkilöihin ja toimijoihin sellaisia suhteita, jotka voivat edistää hänen kuntoutumistaan ja perheensä etuja.”⁷⁰

⁶⁸ Taruvuori 2010, 66-68; Suomela 2002, 227-229.

⁶⁹ Richter 2002, 98.

⁷⁰ Oikeusministeriö 2017, 59 ja 64.

11.1 Ehdonalainen vapauttaminen

Ehdonalaisesta vapautumisesta säädetään rikoslain 2 c luvussa. Rikoslain 2 c luvun 5 § 1 momentti määrittelee ehdonalaisen vapauttamisen tarkoittavan ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin päästämistä suorittamaan loppuosa rangaistuksesta vapaudessa. Samassa pykälässä säädetään vapauttamisen säännöistä. Sen mukaan määräaikaista vankeusrangaistusta suorittava päästetään ehdonalaiseen vapauteen, jollei saman lain ja luvun ehdonalaisen lykkäämistä käsittelevästä 9 §:stä muuta johdu, kun hän on suorittanut rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa. ”Ensikertalainen” vanki, jolla tarkoitetaan sellaista vankia, joka ei rikosta edeltäneiden viiden vuoden aikana ole suorittanut ehdotonta vankeusrangaistusta, päästetään ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet. Jos vanki on rikoksen tekohetkellä ollut alle 21-vuotias, päästetään hänet ehdonalaiseen vapauteen, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet ja jos hän on tämän lisäksi myös ”ensikertalainen” edellä annetun määritelmän mukaisesti, ehdonalaiseen vapautuu, kun rangaistuksesta on suoritettu yksi kolmasosa. Vankeutta on kuitenkin aina suoritettava vähintään 14 päivää, ennen kuin ehdonalainen vapautuminen on mahdollista.⁷¹

Lain 2 c luvun 13 § mukaan tuomitun päästessä ehdonalaiseen vapauteen, alkaa koeaika, joka on pituudeltaan vapauttamishetkellä jäljellä olevan rangaistuksen pituinen, mutta ei kuitenkaan kolmea vuotta pidempi. Elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitun vapautuessa ehdonalaiseen vapauteen, koeaika ja sovellettava jäännösrangaistus ovat kolme vuotta.⁷²

Ehdonalaisen vapautumisen täytäntöönpanosta säädetään sen lisäksi myös yhdyskuntaseuramusten täytäntöönpanosta annetussa laissa (400/2015) sekä elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa (781/2017). Vankeuslain 3 luvun 7 a §:ssä säädetään velvollisuudesta antaa päätös rangaistusajasta määräaikaiseen vankeusrangaistukseen tuomitulle, sekä siitä, että määräaikaista vankeusrangaistusta suorittavan vangin ehdonalaisesta vapauttamisesta ei tehdä enää erillistä päätöstä, vaan se on osa rangaistusaikapäätöstä. Erillinen päätös ehdonalaisesta vapauttamisesta tehdään niissä tapauksissa, joissa vangin ehdonalaiseen päästämistä lykätään.⁷³

Ehdonalaiseen vapauteen päästämisen lykkäämisestä säädetään rikoslain 2 c luvun 9 §:ssä. Sen mukaan ehdonalaiseen vapauttamista voidaan lykätä vangin suostumuksella, jos suoritettavaksi on tulossa esimerkiksi uusia vankeusrangaistuksia, tai vanki haluaa itse lykkäämistä jostakin perustellusta syystä. Samassa pykälässä säädetään ehdonalaisen vapautumisen

⁷¹ Hartoneva ym. 2015 432-435

⁷² Hartoneva ym. 2015, 431.

⁷³ Hartoneva ym. 2015, 430.

lykkäämisestä ilman vangin suostumusta. Sen mukaan vangin päästämistä ehdonalaiseen vapauteen voidaan lykätä ilman vangin suostumusta, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämänsä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että vanki vapauduttuaan syyllistyy henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi. Jälkimmäisessä tapauksessa, jossa vangin suostumusta ei edellytetä, on ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämistä koskevan päätös otettava uudelleen harkintaan kuuden kuukauden kuluessa.⁷⁴

Ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvonnasta säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan ehdonalaiseen vapauteen päästettävä vanki on määrättävä valvontaan, jos koeajan 1) pituus on kestoltaan yli vuoden 2) rikos on tehty alle 21-vuotiaana 3) vanki itse sitä pyytää, tai 4) vanki on sitoutunut valvotusta koevapaudesta annetussa laissa (629/2013) mainittuun lääkehoitoon ja siihen liittyviin muihin hoitoihin ja tukimuotoihin. Jos yksikin edellä mainituista edellytyksistä täyttyy, tulee vanki pääsääntöisesti asettaa valvontaan. Saman pykälän 2 momentissa kuitenkin säädetään poikkeuksesta, jossa vanki voidaan 1 momentin estämättä jättää asettamatta valvontaan, jos se on ilmeisen tarpeetonta vangin odotettavissa olevan maasta poistumisen, vakavan sairauden tai muun erityisen syyn takia, tai jos vangilla ei ole valvotun koevapautensa ja muun selvityksen perusteella ilmeistä rikokseen syyllistymisen riskiä. Valvonnan sisällöstä säädetään saman lain 71 §:ssä. Sen mukaan valvonta sisältää valvojan tai apuvalvojan ja vapautetun säännöllisiä tapaamisia, joiden tarkoituksena on seurata tuomitun olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia sekä parantaa tuomitun kykyä elää rikoksetonta elämää. Valvontaan voi sisältyä myös sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia, kuten sosiaalisten valmiuksien parantamiseen ja uusintarikollisuuden ehkäisemiseen keskittyviä ohjelmia. Säännöllisten valvojatapaamisten voidaan nähdä myös omalta osaltaan edistävän vankien päihitteettömyyttä ja elämänhallintaa. Samassa lainkohdassa säädetään myös rangaistusajan suunnitelman laatimisesta valvontaa koskien. Vapautuvan erityisistä velvollisuuksista säädetään saman lain 72 §:ssä, jonka mukaan vapautettu ei saa olla valvonta tapaamisissa eikä valvonnan täytäntöönpanon edellyttämässä toiminnassa tai tilaisuuksissa alkoholin tai muiden päihteiden vaikutuksen alaisena. Valvonnan kestosta säädetään lain 76 §:ssä. Sen mukaan valvonta-ajan kestettyä vähintään kuusi kuukautta, on valvonta mahdollista lakkauttaa valvojan esityksestä siinä tapauksessa, että tuomitun elinolosuhteet ovat vakiintuneet, tällä ei ole ilmeistä rikokseen syyllistymisen riskiä eikä valvonnan jatkamista katsota muutenkaan tarpeelliseksi. Valvonnan kestettyä 18 kuukautta rikosseuraamuslaitoksen on harkittava valvonnan lakkauttamista. Valvonta voidaan lakkauttaa myös pitkäaikaiseen laitoshoitoon sairauden vuoksi joutumisen tai

⁷⁴ Hartoneva ym. 2015, 437-439.

maasta poistumisen vuoksi sekä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 70 § 2 momentissa mainittujen syiden perusteella.⁷⁵

Ehdonalaisen vapauden velvollisuuksien rikkomisesta säädetään yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 24 a §:ssä. Sen mukaan ehdonalaiseen vapautuneelle voidaan antaa varoitus, jos hän rikkoo muualla laissa säädettyjä velvollisuuksiaan. Varoituksen sijasta tuomitulle voidaan antaa huomautus, jos velvollisuuksien rikkominen on vähäistä eikä se ole toistuvaa. Ehdonalaisen vapauden törkeästä velvollisuuksien rikkomisesta säädetään lain 75 §:ssä, jonka mukaan syyttäjän arvioidessa, että osa jäännösrangaistuksesta tulisi panna käytäntöön velvoitteiden törkeän rikkomisen takia tulee tämän viipymättä esittää sitä koskeva vaatimus sille käräjäoikeudelle, joka on rikoksen ensimmäisenä käsitellyt tai jonka tuomiopirissä tuomittu asuu tai vakituisesti oleskelee.⁷⁶

11.2 Valvottu koevapaus

Hallituksen vuonna 2012 eduskunnalle antamassaan ehdotuksessa valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi⁷⁷ mainitaan, että valvottu koevapaus otettiin käyttöön uutena, hallitun ja asteittaisen vapautumisen tapana vuonna 2006 ja aluksi sen edellytyksistä säädettiin suppeasti pääasiassa rikoslain 2 c luvun 8 §:ssä, joskin menettelyä koskevia yksittäisiä säännöksiä sisältyi myös pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä annettuun lakiin (781/2005) sekä vankeuslakiin (767/2005). Esityksessä todettiin valvotusta koevapaudesta saatujen kokemusten vastanneen hyvin niihin tavoitteisiin, jotka sille käyttöönottovaiheessa asetettiin, mutta todettiin tarve sitä koskevan lainsäädännön täsmentämiselle.⁷⁸

Hallituksen esityksen seurauksena vuoden 2014 alussa tuli voimaan laki valvotusta koevapaudesta. Uudistuksen keskeisimpiä muutoksia oli mahdollisuus sähköisten valvontakeinojen käyttöön koevapauden aikana, sekä seksuaalirikollisten lääkehoitoon sitoutuminen mahdollisena valvottuun koevapauteen pääsemisen ehtona.⁷⁹

Rikoslain 2 c luvun 8 §:n mukaan vanki on mahdollista sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin apuvälinein ja muutoin valvottuun koevapauteen aikaisintaan kuusi kuukautta ennen määräaikaista ehdonalaista vapauttamista. Tämän lisäksi valvotusta koevapaudesta annetun lain 3 §:ssä mainitaan muita edellytyksiä, liittyen muun muassa koevapauden aikaiseen

⁷⁵ Hartoneva ym. 2015, 441-444, 446.

⁷⁶ Hartoneva ym. 2015, 445-446.

⁷⁷ HE 140/2012 vp, 4.

⁷⁸ HE 140/2012 vp, 4.

⁷⁹ Hartoneva ym. 386-389.

asuinpaikkaan ja vangin suostumukseen koevapauteen sijoittamisesta sekä siihen liittyvien sääntöjen noudattamisesta.⁸⁰

Valvotun koevapauden tarkoituksesta ja sisällöstä säädetään valvotusta koevapaudesta annetun lain 2 §:ssä. Sen mukaan valvotun koevapauden tarkoituksena on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan. Valvottuun koevapauteen sijoitetun velvollisuudeksi mainitaan lain 6 §:ssä pysyä asunnossaan siten, kun rangaistusajan suunnitelmassa on määrätty, yleensä klo 21-06 välillä, ellei toimintavelvollisuudesta muuta johdu, sekä velvollisuus osallistua hänelle määrättyyn toimintaan siten kuin lain 5 §:ssä, toimintavelvollisuutta koskevassa lainkohdassa säädetään.⁸¹

Valvotusta koevapaudesta annetun lain 7 §:ssä säädetään koevapauteen sijoitettavan valvonnasta. Sen mukaan Koevapauteen sijoitettua ja rangaistusajan suunnitelman noudattamista valvotaan asuntoon asennettavilla, koevapauteen sijoitetun haltuun annettavilla, taikka hänen ylleen ranteeseen, nilkkaan tai vyötärölle kiinnitettävillä teknisillä välineillä taikka tällaisten välineiden yhdistelmällä. Huomioitavaa on, että tekniset välineet eivät saa mahdollistaa kotirauhan piiriin kuuluvaa pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun 19 §:n mukaista teknistä kuuntelua tai teknistä katselua. Lain kohdassa myös edellytetään riittävää yhteydenpitoa koevapauteen sijoitettuun sekä paikkaan, jossa tämä osallistuu hänelle määrättyyn toimintaan, sekä tehtävä valvontakäyntejä koevapauteen sijoitetun asuntoon päihteettömyyden valvomiseksi.⁸²

Valvottuun koevapauteen sijoitetun velvollisuuksista säädetään tarkemmin valvotusta koevapaudesta annetun lain 17-20 §:ssä. Lain 17 §:ssä säädetään yleisistä velvollisuuksista liittyen rangaistusajan suunnitelman noudattamiseen, yhteydenpitoon viranomaisiin ja valvontavälineiden käyttämiseen. Lain 18 §:ssä säädetään koevapauteen sijoitetun päihteettömyysvelvollisuudesta. Sen mukaan koevapauteen sijoitettu ei saa valvotun koevapauden aikana käyttää alkoholia, muuta päihdyttävää ainetta eikä rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitettua dopingainetta eikä olla päihdyttävän aineen vaikutuksen alainen. Päihteettömyyden valvonnasta säädetään 19 §:ssä ja päihteettömyyden valvonnan toteuttamisesta 19 a §:ssä. Lain 19 § velvoittaa koevapauteen sijoitettua antamaan vaadittaessa sylki- tai virtsanäytteen tai suorittamaan puhalluskokeen. Koevapauteen sijoitetun kieltäytyessä edellä mainituista, voidaan häneltä määrätä otettavaksi veriko. Lain 19 a § määrää tarkemmin päihteettömyyden valvonnan suorittamisesta ja velvoittaa koevapauteen sijoitetun muun muassa saapumaan

⁸⁰ Hartoneva ym. 2015, 389.

⁸¹ Hartoneva ym. 2015, 389-390.

⁸² Hartoneva ym. 2015, 397-398.

rikosseuraamuslaitoksen yksikköön, terveyskeskukseen tai päihdehuoltolain (41/1986) mukaiseen yksikköön virtsanäytteen antamista varten.⁸³

Valvotusta koevapaudesta annetun lain 26 §:ssä säädetään velvollisuuksien rikkomisesta aiheutuvista seurauksista. Sen mukaan koevapauteen sijoitetun syyllistyessä rikokseen tai törkeästi ja tahallisesti rikkoessa valvotusta koevapaudesta annetussa laissa tarkoitettuja velvollisuuksiaan, voidaan koevapaus peruuttaa määräajaksi taikka kokonaan, kuitenkin enintään siltä osin, kun koevapautta on suoritettavana. Tällaisessa tapauksessa koevapauteen sijoitettu on palautettava vankilaan suorittamaan koevapauden peruutettua osaa. Pykälässä säädetään edelleen, että jos koevapautettu menettelee laissa säädettyjen velvoitteiden vastaisesti, mutta kyseessä on lievä tai vähäinen teko, on koevapauteen sijoitetulle annettava suullinen huomautus tai kirjallinen varoitus. Lievänä velvollisuuksien rikkomisena pidetään esimerkiksi vähäinen poikkeama viikko-ohjelmasta tai vähäinen myöhästyminen valvontatapaamisesta. Myös vähäisen alkoholimäärän puhalluskokeessa tulisi johtaa ensimmäisellä kerralla kirjalliseen varoitukseen, joskin muuta kuin lievää alkoholistä johtuvaa päihtymistilaa pidetään velvollisuuksien törkeänä rikkomisena.⁸⁴

11.3 Elinkautisvankien ehdonalainen vapautuminen

Elinkautisvankien ehdonalaiseen vapautumisesta säädetään elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa, rikoslain 2 c luvussa ja valvotusta koevapaudesta annetussa laissa. Elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 1 § mukaan elinkautisvangin ehdonalaista vapauttamista koskeva asia käsitellään Helsingin hovioikeudessa, jossa se tulee viireille vangin hakemuksesta. Rikosseuraamuksen tulee antaa hovioikeudelle lausunto, jossa sen on todettava vastustavansa tai puoltavansa vapauttamista ja tulisiko vanki määrätä valvottuun koevapauteen. Lausuntoon on liitettävä myös rikosseuraamuslaitoksen arvio vapauttamisen edellytyksistä sekä arvio vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen.⁸⁵

Rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä säädetään, että elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. Pykälässä säädetään edelleen, että kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kymmenen vuotta. Samassa pykälässä todetaan, että huomiota on kiinnitettävä myös vangin rikoksen tai rikosten laatuun, joista elinkautinen vankeusrangaistus on seurannut, kuin myös vangin mahdolliseen myöhemmän rikollisuuteen vankeusaikana. Pykälässä viitataan myös saman lain ehdonalaisen

⁸³ Hartoneva ym. 2015, 405-408.

⁸⁴ Hartoneva ym. 2015, 416.

⁸⁵ Hartoneva ym. 2015, 450-453.

vapauttamisen lykkäämistä käsittelevän 9 §:n 2 momentissa mainittuihin arvioihin vangin todennäköisyydestä syyllistyä uusiin rikoksiin.⁸⁶

12 Johtopäätökset ja pohdinta

Suljettu vankeusrangaistus on ankarin rangaistuslaji, johon rikokseen syyllistynyt voidaan Suomessa tuomita. Siten se on varattu vakaviimpiin rikoksiin syyllistyneille. Vankeusrangaistuksen sisällön kuuluisi olla vapauden menettäminen, mutta vankeus aiheuttaa myös muita negatiivisia seurauksia tuomitulle, jotka eivät katoa vankeudesta vapautuessa. Vankeustuomion saava menettää usein asuntonsa, työnsä tai mahdollisen opiskelupaikkansa. Perhe-elämä ja sosiaaliset suhteet joutuvat koetukselle ja päihdeongelmat voivat vaikeutua.⁸⁷

Sovitusteoriat perustelivat rikoksentekijän rankaisua rikollisesta teosta johtuvana seurauksena. Voidaan oikeutetusti kysyä, onko kärsimyksen tuottaminen kärsimyksen tuottajalle oikeutta? Seuraako kahdesta pahasta hyvä? Vankilan tehtäviin kuuluu niin vankien kuntouttaminen, kuin myös muiden yhteiskunnassa elävien ihmisten suojeleminen eristämällä vaaralliset yksilöt yhteiskunnasta. Eristämisen tarkoituksena on myös estää tuomitun rikollisen käyttäytymisen jatkaminen, että rangaista rikoksentekijää. Rangaistuksella ja sen täytäntöönpanolla on myös yleisestävä, eli yleispreventiivinen funktio. Kuntouttavat toimintaohjelmat tuottavat hyötyä niin vangille kuin yhteiskunnallekin. Vangille omien toimintavalmiuksien ja käyttäytymisen sääntelyn kautta ja yhteiskunnalle sen kautta, että rikoksentekijä on vapauduttuaan muulle yhteiskunnalle vaarattomampi.⁸⁸

On huomioitava, että rangaistuksen pituus ei ole ainoa vankeusrangaistuksen ankaruutta määrittävä tekijä: Vankilassa vietetyt vuodet johtavat sosiaalisten suhteiden heikentymiseen, asunnon, työ- tai opiskelupaikan menetyksiin ja vaikeuttavat tulevaa työllistymistä. Vankien hyvinvointia koskevissa tutkimuksissa onkin huomattu vankeusajan laskevan pysyvästi vankien kokemaa hyvinvointia vankeusajan jälkeenkin.⁸⁹

Rikosseuraamuslaitoksen vankeusaikana suorittamalla tai suorittamatta jättämällä toimenpiteillä, on epäilemättä vaikutus vangin todennäköisyyteen syyllistyä uusiin rikoksiin. Rangaistusten täytäntöönpanoon onkin pyritty liittämään toimintoja, joiden avulla pyritään rikoksen

⁸⁶ Hartoneva ym. 2015, 464.

⁸⁷ ks. Kyngäs 2002, 151-152.

⁸⁸ ks. Neiramo 2002, 39-41; Suomela 2002, 221.

⁸⁹ Kainulainen 2021, 41-44.

tekijän elämänvalmiuksien parantamiseen ja uusintarikollisuuden vähentämiseen sitä kautta.⁹⁰

Vankilaan joutuneet ovat tutkimusten perusteella varsin huono-osaista väkeä. Yhdistäviä tekijöitä jo ennen vankeustuomiota on matala elintaso, heikko elämänhallinta ja elämänhallintaa heikentävät elintavat, kuten erilaiset riippuvuudet.⁹¹

On helppoa kyseenalaistaa se, että vankiloissa on vangeille huomattavankin paljon erilaisia tukitoimintoja tarjolla: vankeusrangaistuksen saaneethan ovat syyllistyneet yhteiskunnan näkökulmasta moitittavaan käyttäytymiseen. Onkin ensiarvoisen tärkeää ymmärtää auttamisen ja palkitsemisen ero. Palkitseminen on menestyksen ja ansioiden huomioimista. Auttaminen taas päinvastoin huono-osaisuuden ja ongelmien huomioimista. Looginen seuraus tästä on se, että tukitoimenpiteet kohdistuvat kaikista ongelmisimpiin vankeihin, koska heillä on suurin avun tarve. Siten on ymmärrettävää ja kannatettavaa, että hyvin käyttäytyviin vankeihin kohdistetaan vähemmän kuntoutuksen kaltaisia tukitoimenpiteitä, kuin niihin, joiden vankeusaikaa värittävä erilliset ongelmat. On myös oletettavaa, että tällaiset vankeusaikana haasteita kokevat vangit tarvitsevat myös enemmän sosiaalista ohjausta esimerkiksi työpaikan ja asunnon saamiseksi vankeusajan jälkeen. Useat kriminologit ovatkin katsoneet, että rikollisuuden kontrolloimiseen sen enempää kuin rangaistusten määrittämiseen olisi mitään yleispatenttia, vaan rikollisuuden muotojen moninaisuus vaatii myös erilaisia suhtautumistapoja⁹².

Toisaalta monimuotoisen ja laaja-alaisen kuntouttavan toiminnan ja palveluiden ylläpitäminen vankilassa edellyttää myös vankilan ulkopuolista, monipuolista hyvinvointipalvelujärjestelmää. Olisi moraalisesti vaikeasti hyväksyttävä ajatus, että vankeusrangaistukseen tuomittu henkilö olisi etuoikeutettu tämän tarvitsemaan apuun ja tukeen sellaisen henkilön sijaan, jolla on yhtä kova tarve avulle ja tuelle, mutta joka on pidättäytynyt rikollisesta käyttäytymisestä eikä siten ole saanut vankeusrangaistusta.

Mikäli vankien määrä kasvaa tulevaisuudessa, on valvotun koevapauden kaltaisten vapausrangaistusten kasvun määrä kuviteltavissa oleva seuraus. Näihin vankilan ulkopuolella tapahtuviin vapausrangaistuksiin voitaisiin myös yhdistellä esimerkiksi erilaisia vankilan ulkopuolisia kognitiivis-behavioraalisia toimintaohjelmia. Myös erilaisia päihdekuntoutusstrategioita voitaisiin soveltaa osana tällaisia vankilan ulkopuolisia vapausrangaistuksia.

⁹⁰ Hartoneva ym. 2015, 483.

⁹¹ Saari & Kainulainen 2021, 26. Ks. myös Järvelä 2002, 271-272.

⁹² Laine 2014, 414.

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

Arola-Järvi, A. 2012. Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Tampere: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Hartonen, A., Mohell, U., Pajuoja, J. & Vartia. 2015. Yhdyskuntaseuraamukset ja vankeus. Tallinna: Tietosanoma.

Järvelä, S. 2002. Lainrikkajien kuntoutuksesta vapaudessa. Teoksessa Salminen, M., Toivonen, K., Eerikäinen, K., Grönholm, A-K., Heikkinen, A., Hypén, K., Järvelä, S., Kyngäs, M., Künnapuu, K., Laine, M., Laitinen, J., Lohi, J., Matinpuro, R., Myhrberg, P., Mäki, J., Neiramo, I., Richter, M., Suomalainen M., Tammi-Moilanen, K. & Tourunen, J. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 267-291.

Kainulainen, S. & Kauhanen, J. 2021. Johdanto: Vankila sosiaalisena kenttänä. Teoksessa Aaltonen, M., Ellonen, N., Enroos, R., Grönlund, H., Helenius, A., Junttila, N., Kainulainen, S., Kauhanen, J., Kouvo, A., Kuokkanen, K., Rantala, K., Saari, J., Suonpää, K. & Työni, S. Suomalainen vanki - Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 11-39.

Kainulainen, S. 2021. Vankien elämään tyytyväisyys. Teoksessa Aaltonen, M., Ellonen, N., Enroos, R., Grönlund, H., Helenius, A., Junttila, N., Kainulainen, S., Kauhanen, J., Kouvo, A., Kuokkanen, K., Rantala, K., Saari, J., Suonpää, K. & Tyni, S. Suomalainen vanki- Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 39-56.

Kekkonen, J. 2013. Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria? Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Kilpeläinen, M. & Niemi, H-M. 2023. Ihmisarvo ja vapausrangaistuksen täytäntöönpano. Teoksessa Ahteenmäki, M., Harsu, A., Helenius, A., Haapaniemi, J., Jutila, E., Järveläinen, E., Kilpeläinen, M., Kaarakka, O., Linderborg, H., Lindström, J., Niemi, H-M., Nikula, K., Normann, M., Pirttilahti, H., Rantanen, T. & Salovaara, U. Rikosseuraamusalan etiikka - Käsitteistä käytäntöön, 12-39.

Kurki-Suutarinen, M. 2010. Rangaistusteoriat. Teoksessa Kurki, L., Kurki-Suutarinen, M. & Taruvuori, K. Muurien sisällä sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 27-30.

Kurki-Suutarinen, M. 2010. Vankeusrangaistuksia koskeva lainsäädäntö Suomessa. Teoksessa Kurki, L., Kurki-Suutarinen, M. & Taruvuori, K. Muurien sisällä sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 31-53.

Kyngäs, M. 2002. Nuoret vankilassa. Teoksessa Salminen, M., Toivonen, K., Eerikäinen, K., Grönholm, A-K., Heikkinen, A., Hypén, K., Järvelä, S., Kyngäs, M., Künnapuu, K., Laine, M., Laitinen, J., Lohi, J., Matinpuro, R., Myhrberg, P., Mäki, J., Neiramo, I., Richter, M., Suomalainen M., Tammi-Moilanen, K. & Tourunen, J. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 145-152.

Laine, M. 2002. Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa Salminen, M., Toivonen, K., Eerikäinen, K., Grönholm, A-K., Heikkinen, A., Hypén, K., Järvelä, S., Kyngäs, M., Künnapuu, K., Laine, M., Laitinen, J., Lohi, J., Matinpuro, R., Myhrberg, P., Mäki, J., Neiramo, I., Richter, M., Suomalainen M., Tammi-Moilanen, K. & Tourunen, J. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 123-136.

Laine, M. 2002. Vankiyhteisö sosiaalisena ilmiönä. Teoksessa Salminen, M., Toivonen, K., Eerikäinen, K., Grönholm, A-K., Heikkinen, A., Hypén, K., Järvelä, S., Kyngäs, M., Künnapuu, K., Laine, M., Laitinen, J., Lohi, J., Matinpuro, R., Myhrberg, P., Mäki, J., Neiramo, I., Richter, M., Suomalainen M., Tammi-Moilanen, K. & Tourunen, J. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 137-144.

Laine, M. 2014. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Helsinki: Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.

Laitinen, J. 2002. Suomen vankeinhoidon historiaa. Teoksessa Salminen, M., Toivonen, K., Eerikäinen, K., Grönholm, A-K., Heikkinen, A., Hypén, K., Järvelä, S., Kyngäs, M., Künnapuu, K., Laine, M., Laitinen, J., Lohi, J., Matinpuro, R., Myhrberg, P., Mäki, J., Neiramo, I., Richter, M., Suomalainen M., Tammi-Moilanen, K. & Tourunen, J. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 292-307.

Lindroos-Hovinheimo, S. 2014. Oikeuden rajoilla. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Myhrberg, P. 2002. Rangaistusten täytäntöönpano. Teoksessa Salminen, M., Toivonen, K., Eerikäinen, K., Grönholm, A-K., Heikkinen, A., Hypén, K., Järvelä, S., Kyngäs, M., Künnapuu, K., Laine, M., Laitinen, J., Lohi, J., Matinpuro, R., Myhrberg, P., Mäki, J., Neiramo, I., Richter, M., Suomalainen M., Tammi-Moilanen, K. & Tourunen, J. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 49-77.

Neiramo, I. 2002. Vankeinhoidon etiikka. Teoksessa Salminen, M., Toivonen, K., Eerikäinen, K., Grönholm, A-K., Heikkinen, A., Hypén, K., Järvelä, S., Kyngäs, M., Künnapuu, K., Laine, M., Laitinen, J., Lohi, J., Matinpuro, R., Myhrberg, P., Mäki, J., Neiramo, I., Richter, M., Suomalainen M., Tammi-Moilanen, K. & Tourunen, J. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 34-44.

Ojanen, T. 2015. Perusoikeusjuridiikka. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Rantala, K., Helenius, A. & Kuokkanen K. 2021. Reilun vankilan elementit. Teoksessa Aaltonen, M., Ellonen, N., Enroos, R., Grönlund, H., Helenius, A., Junttila, N., Kainulainen, S., Kauhanen, J., Kouvo, A., Kuokkanen, K., Rantala, K., Saari, J., Suonpää, K. & Tyni, S. Suomalainen vanki- Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere: Vastapaino, 219-240.

Richter, M. 2002. Vankeinhoidon käytännöt teoksessa Salminen, M., Toivonen, K., Eerikäinen, K., Grönholm, A-K., Heikkinen, A., Hypén, K., Järvelä, S., Kyngäs, M., Künnapuu, K., Laine, M., Laitinen, J., Lohi, J., Matinpuro, R., Myhrberg, P., Mäki, J., Neiramo, I., Richter, M., Suomalainen M., Tammi-Moilanen, K.& Tourunen, J. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 79-98.

Suomela, M. 2002. Kognitiivis-behavioraaliset toimintaohjelmat. Teoksessa Salminen, M., Toivonen, K., Eerikäinen, K., Grönholm, A-K., Heikkinen, A., Hypén, K., Järvelä, S., Kyngäs, M., Künnapuu, K., Laine, M., Laitinen, J., Lohi, J., Matinpuro, R., Myhrberg, P., Mäki, J., Neiramo, I., Richter, M., Suomalainen M., Tammi-Moilanen, K.& Tourunen, J. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 221-238.

Taruvuori, K. 2010. Elämänhallinnan edistäminen vankeinhoidon uutena tavoitteena. Teoksessa Kurki, L., Kurki-Suutarinen, M. & Taruvuori, K. Muurien sisällä sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 59-69.

Tourunen, J. 2002. Vankiloiden sosiaalinen rakenne ja konfliktitilanteet. Teoksessa Salminen, M., Toivonen, K., Eerikäinen, K., Grönholm, A-K., Heikkinen, A., Hypén, K., Järvelä, S., Kyngäs, M., Künnapuu, K., Laine, M., Laitinen, J., Lohi, J., Matinpuro, R., Myhrberg, P., Mäki, J., Neiramo, I., Richter, M., Suomalainen M., Tammi-Moilanen, K.& Tourunen, J. Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 26-33.

Virallislähteet

Euroopan Unionin Perusoikeuskirja (2016/C 202/02)

Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (Sops 16-17/1991)

HE 140/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle valvottua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 263/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 8/1976, KP-sopimus)

Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (SopS 59-60/1989)

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista pöytäkirjalla (Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999, EIOS).

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_fin

Yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59/1991)

Muut lähteet

Intelisano S. 2016. Happiness in prison. Viitattu 4.6.2023. <https://theses.bham.ac.uk/id/eprint/7094/1/Intelisano16PhD.pdf>

Mohell, U. 2017. Esipuhe. Teoksessa Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt. Nelson Mandela-säännöt. 2017. Helsinki: Oikeusministeriö, Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, 5-6. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules_Finnish-ebook.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2023. Järjestäytyneistä rikollisryhmistä irtautuminen. Viitattu 12.10.2023. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikoksestatuomituille/jarjestaytyneista-rikollisryhmistairtautuminen.html#>

Euroopan vankeinhoitosäännöt. 2020. Ministerikomitean suositus Rec(2006)2-rev jäsenvaltioille eurooppalaisista vankeinhoitosäännöistä. Euroopan neuvosto. Viitattu 13.9.2023. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210511151538/7QDxBFdo9/Eurooppalaiset_vankeinhoitosaannot.pdf

ALKUPERÄINEN:

Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules. 2006. Council of Europe. Viitattu 12.10.2023.

<https://rm.coe.int/09000016809ee58>

Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt. Nelson Mandela-säännöt. 2017. Helsinki: Oikeusministeriö, Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Viitattu 12.10.2023. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules_Finnish-ebook.pdf

ALKUPERÄINEN:

The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules). 2015. United Nations office on Drug and Crime. Viitattu 12.10.2023. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2022. 2023. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 20.11.2023. https://www.rikosseuraamus.fi/material/sites/rise_ja_rsck_yhteiset/dokumentit/p8tplqmq0/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2022_FI.pdf